

ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

Buddhist Political Leadership for Good Governance Management

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกุล (สุเทพ ดีเยี่ยม)¹

Phrakrupaladsuwattanabuddhikun (Suthep Deeyiam)

Received: February 19, 2021

Revised: April 13, 2021

Accepted: May 05, 2021

DOI: 10.14456/jra.2022.48

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธ เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตามหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ กล่าวคือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า อันจะเป็นการเตรียมความพร้อม การปรับตัวในการบริหารประเทศ ที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคอรัปชั่น การตกต่ำของระบบเศรษฐกิจ และความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งการมีภาวะผู้นำทางการเมืองนั้น ผู้บริหารประเทศ จะต้องเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม มีความรอบรู้ มีความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ ไม่มีอคติ ปฏิบัติงานโดยยึดหลักกฎหมาย มุ่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จึงเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคม ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ให้มีหลักการบริหารราชการแผ่นดินอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือกันแห่งความสมานฉันท์ โดยการประยุกต์หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม เมตตาจักรกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา และทิวาสสามัญญตา ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีของคนในสังคม อันจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า ความสุข ความสันติ และความมั่นคงของประเทศในที่สุด

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการเมือง, เชิงพุทธ, การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Mahachulalongkornrajavidyalaya

University Buddhachinaraj Buddhist College

Corresponding author, e-mail: suthepdee55@gmail.com, Tel. 081-9712385

Abstract

This academic article aimed to study Buddhist political leadership for good governance according to the six principles of good governance, namely the rule of law, ethics, transparency, participation, accountability and value for money which will be a preparation of adjustments in the administration of the country to help solve the problems of corruption, economic downturn and social conflict. In having political leadership, country administrator must be a person who is upright, knowledgeable, competent, honest, having self-sacrifice, no prejudice, working based on the law, focusing on the development of morality and having good governance for a happy coexistence. Therefore, good governance is an important guideline for organizing society, both the government sector, the private business sector, and the public sector to have the principles of efficient, ethical, and transparent administration of the state affairs, verifiable and cooperating in reconciliation by applying Saraniyadhamma 6 consisting of Mettakayakamma, Mettavacikamma, Mettamanokamma, Sadharanabhogi, Silasamanyata and Ditthisamanyata which is the principle of Dhamma that is the place of remembrance of one another, strengthening relationships with others and being a tool for enhancing the unity of people in society which will eventually bring prosperity, happiness, peace and stability to the country.

Keywords: Political Leadership, Buddhist, Good Governance

บทนำ

ภาวะผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้บริหาร อันเนื่องมาจากการดำเนินงานขององค์การที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้มากน้อยเพียงใด หรือมีประสิทธิภาพเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริหารของผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตามต้องตระหนักว่า ผู้นำที่แท้จริงต้องมีวิสัยทัศน์ มีทัศนะกว้างไกลสามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีร่วมปฏิบัติตาม ดังนั้น ภาวะผู้นำ ก็คือคุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นขบวนการหรือขั้นตอนในการทำงานที่จัดขึ้นในสถาบัน เริ่มจากงานในหน้าที่รับผิดชอบแต่ละคน ซึ่งจะต้องร่วมกันทำให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล 6 กล่าวคือ 1) หลักนิติธรรม เคารพและปฏิบัติตามกติการะเบียบแบบแผน และกฎหมายต่าง ๆ 2) หลักคุณธรรม คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข จริยธรรมทำอะไรให้ถูกต้องครบถ้วนทุกขั้นตอน โดยการมีคุณธรรม จะช่วยยกคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น 3) หลักความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทุกเรื่องในการทำงานตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอยู่ 4) หลักการมีส่วนร่วม ตนเองเป็นสมาชิกของสถาบัน นอกเหนือจากงานในหน้าที่แล้ว

กิจกรรมอื่นที่มีผลต่อสถาบัน จะต้องร่วมมือกันทำ อะไรที่ไม่ดีต้องทักท้วง 5) หลักความรับผิดชอบ ต่อผลงานที่ทำเอง ทำโดยกลุ่ม ทำในนามสถาบัน ถ้าดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ถ้าผิดพลาดบกพร่องต้อง ช่วยกันแก้ไข ไม่วางเฉย และ 6) หลักความคุ้มค่า ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่สัมผัสจับต้อง มองเห็นได้ หรือรู้สึกคุ้มค่า ดังนั้น การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) จึงเป็น หลักการสากลที่ได้ถูกอ้างถึงครั้งแรก ในรายงานของธนาคารโลก (World Bank) เมื่อปี ค.ศ. 1989 เรื่อง “Sub-Sahara Africa from Crisis to Sustainable Growth” กล่าวถึงความสำคัญของการมี Governance และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ รวมถึงได้อธิบายเกี่ยวกับการกำกับดูแลที่ดี ที่เรียกว่า ธรรมาภิบาล ว่าเป็น “ลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจ ในการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และ ทางสังคมของประเทศ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ การบริหารจัดการภาครัฐ การระับผิดชอบ กรอบตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาความโปร่งใส และข้อมูลข่าวสาร” (หอการค้าไทย, 2564)

หลักธรรมาภิบาลของไทย ได้รับอิทธิพลจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ยึดถือ ปฏิบัติและใช้เป็นแนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ส่งเสริมวัฒนธรรม มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน นักวิชาการทำการวิจัย พบว่า เมื่อบุคลากรมีธรรมาภิบาล มีคุณธรรม มีความเสียสละ และปฏิบัติงานโดยยึดหลักกฎหมาย เป็นหลัก ในการให้บริการอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันแล้ว ก็จะได้องค์กรที่มีธรรมาภิบาล ด้วยการ บริหารงานและการสนับสนุนงาน (พิรัชย์ ศรีราม, 2557) ยึดหลักพุทธธรรมที่ครอบคลุมการบริหาร การอยู่ร่วมกันในองค์กร สังคม และประเทศได้อย่างมีความสุข (จิตติมา พักเพียง, 2558)

ภาวะผู้นำทางการเมือง

การใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาใน สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนาจการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งให้ บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามที่จะใช้กำลังสมอง กำลังกาย และกำลังใจ เพื่อจูงใจให้ผู้ตามกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ตน เพื่อประโยชน์ ส่วนรวม และการจูงใจเช่นนั้น จะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตาม ด้วย คุณสมบัติของภาวะผู้นำที่สำคัญที่ผู้นำต้องมี (ณรงค์ สินสวัสดิ์, 2521) ดังนี้

1. พลังกายและพลังประสาท ผู้นำต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง มี กำลังใจกล้าแกร่ง มีความอดทนกว่าคนธรรมดา เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองขึ้น ต้องมีความ มั่นคงและวางเฉย ไม่แสดงอาการหรือความรู้สึกอยากได้ออกมา ผู้ที่จะทำเช่นนั้นได้ จะต้องมีความ พลังและพลังประสาทที่เข้มแข็ง และยิ่งไปกว่านั้น การเป็นผู้นำ จะต้องทำงานหนักกว่าคน ธรรมดา หมายความว่า ผู้นำต้องฉลาดรอบรู้ในการบริหารที่ควรแก่หน้าที่ ไม่ปล่อยงานให้เป็นหน้าที่ ของผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว

2. รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะพัฒนาคุณสมบัติ สิ่งที่สำคัญที่ผู้นำจะต้องมี คือ การมีนโยบายหรือแผนปฏิบัติงานที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จ ผู้นำจะต้องรู้ว่าเป้าหมายในการพัฒนานั้น มุ่งหมายไปในแนวทางใด ตนควรจะแสดงบทบาทอย่างไร ที่จะทำให้เป้าหมายเหล่านี้บรรลุผล

3. ความกระตือรือร้น ผู้นำต้องมีความกระตือรือร้นบากบั่นขวนขวายที่จะทำเป้าหมายของตนให้สัมฤทธิ์ผลให้ได้ ความกระตือรือร้น จะทำให้เขายึดมั่นอยู่กับเป้าหมายและแผนงานนั้นอันจะช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพลอยกระตือรือร้นในการทำงานไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการตามแผนงานนั้นราบรื่นขึ้น

4. ความเป็นมิตร ผู้นำต้องมีความรักและความเป็นมิตรต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีความโอปอ้อมอารี เอื้ออาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้ร่วมงานและประชาชน เมื่อมีโอกาสก็แสดงความห่วงใยให้ปรากฏอันจะเป็นพลังเสริมให้ยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างศรัทธาในตัวผู้นำให้แนบแน่น

5. ความน่าเชื่อถือ ผู้นำจะต้องทำตนให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือได้ โดยการพูดจริง ทำจริงตามสัญญาประชาคม ไม่เป็นคนหละหละเลเล หรือท้อแท้จับจด บริวารและคนใกล้ชิดจะได้มีความมั่นใจว่า พวกเขาสามารถฝากอนาคตและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้กับผู้นำได้

6. ความกล้าในการตัดสินใจ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำ ปัญหาที่เผชิญหน้าผู้นำอยู่นั้น เป็นปัญหาสำคัญเกี่ยวกับความเสื่อมถอย หรือความรุ่งเรืองของประเทศชาติ และองค์กรต่าง ๆ ปัญหาแต่ละปัญหาอาจมีทางออกหลายทาง จะเป็นทางใดนั้น ตัวผู้นำจะต้องกล้าตัดสินใจในสถานการณ์บางสถานการณ์นั้น

7. สติปัญญา ความรอบรู้ ผู้นำควรจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดรอบรู้เรื่องต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนสามัญทั่วไป แต่ในบางโอกาสบางสถานการณ์ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำอาจมีสติปัญญาไม่เฉลียวฉลาดเหมือนบุคคลธรรมดา แต่การเฉลียวฉลาดรู้ทันปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คุณสมบัติที่ผู้นำควรมีพร้อมกับสติปัญญา ความรอบรู้ ได้แก่ การมีจินตนาการ (Imagination) และการมีอารมณ์ดี จินตนาการ คือ มีวิสัยทัศน์ในการวางแผนหรือมีแนวทางในการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า เพื่อช่วยเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ

8. ผู้นำที่ดีต้องเป็นครูที่ดี เพราะในฐานะผู้นำนั้นต้องสามารถชี้แนวทาง เหตุผลในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาก็สามารถชี้แจงให้ผู้ร่วมงานหรือคนใกล้ชิดเข้าใจได้

9. ศรัทธาและความเชื่อมั่นในการทำงานในหน้าที่ของผู้บริหารนั้น จะให้ผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเหล่าผู้นำ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่รู้สึกเหนื่อยหน่าย เฉื่อยชา การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ ผู้นำต้องรู้สึกกว้างขวางที่ตนกำลังดำเนินการอยู่นั้นมีหนทางสำเร็จ และมีเป้าหมายที่เด่นชัด มีอุดมการณ์ที่มั่นคง มีศรัทธาและความเชื่อมั่นในความสำเร็จสูง

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

แนวความคิด “Governance” ได้มีการศึกษากว้างขวางขึ้น และคำนี้ก็ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการและองค์การเครือข่ายของธนาคารโลก โดยในระยะแรก ๆ ธนาคารโลกกำหนดความหมายตามกรอบความคิดของการดำเนินงานที่เกี่ยวกับขอบเขตของธนาคารโลกว่าด้วย Governance and Development ดังนั้น คำว่า Governance จึงเป็นที่เข้าใจกันว่า “การกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐ ในการบริหารทรัพยากร ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา” ในระยะเริ่มแรกนั้นธนาคารโลกได้พยายามอธิบายความหมายของ Governance ว่าครอบคลุมถึงความหมาย 3 ลักษณะ (Sam Agere, 2000) คือ

1. โครงสร้างและรูปแบบของระบอบการเมือง (Political Regime)
2. กระบวนการและขั้นตอนที่ผู้มีอำนาจในการเมืองใช้ในการบริหารทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อพัฒนาประเทศ
3. ชีตความสามารถของรัฐบาลในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินการตามนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ธรรมชาติเป็นแนวทางการบริหารงานของภาครัฐ เพื่อพลิกฟื้นภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และพัฒนาประเทศ รวมถึงการพัฒนาคนที่ยั่งยืนไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของชาติ เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือกัน แห่งความสามัคคี สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ธรรมชาติเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานและค่านิยม ซึ่งเป็นตัวอย่างแนวทางการดำเนินงานภายในองค์กรเกิดความโปร่งใส คณะกรรมการขององค์กร และผู้บริหารเป็นผู้เกี่ยวข้องและรับผิดชอบโดยตรง ในการผลักดันให้องค์กรไปสู่ภาวะธรรมาภิบาล
2. ธรรมชาติเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ สังคม เอกชน และประชาชน ซึ่งทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือกัน
3. ธรรมชาติเป็นรูปแบบแห่งความสามัคคี การประสานงานที่จริงจังของรัฐบาล สังคม เอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำสถาบันหลัก ๆ และเครือข่ายประชาคมต่าง ๆ ในยามวิกฤต

หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

พระพุทธเจ้าเป็นผู้บริหาร การบริหารของพระพุทธเจ้า เป็นการบริหารที่มีประสิทธิภาพสูงสุดระบบหนึ่งในโลก จึงทรงทำให้บรรลุเป้าหมายและพระพุทธศาสนายั่งยืน หลักธรรมนั้นคือมรรค หลักที่ทรงมอบให้แก่พุทธศาสนิกชน ทั้งที่เป็นเทพดาและมนุษย์ ธรรมะตามหลักของนักปกครองที่ควรมี ก็เป็นหลักธรรมสำคัญที่จะทำให้หมู่พสกนิกรเกิดความสงบสุขได้ ก็ต้องเริ่มจากมีนักปกครองที่ดี มีหลักการปกครองที่ดี หลักการดังต่อไปนี้ จะเป็นหลักการที่จำเป็นสำหรับนักปกครองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองแผ่นดินหรือผู้ปกครองส่วนท้องถิ่น หรือระดับผู้บริหารใน

องค์กรต่าง ๆ โดยยึดหลักปกครองตามแบบฉบับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ กล่าวคือ หลักธรรมาภิบาล (ไชย ณ พล อัครศุภเศรษฐ์, 2554) หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธก็คือหลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้ถูกบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก มีประโยชน์หรือคุณค่ามากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับการณ์ที่นักปกครองจะพึงนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน ซึ่งต้องพึงสังวรไว้ว่า นักปกครองที่ดีจะเป็นผู้นำความสงบสุขมาสู่สังคมโลกต่อไปในอนาคต อีกทั้งการศึกษาหลักธรรมาภิบาลตามแนวคิดที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” (Buddhist Governance) มีแนวคิดสำคัญ (พระครูภาวนาโสภิต วิ (บุญรัตน์ เมืองวงศ์, 2553) ดังนี้

1. ธรรมราชา: ที่มาแห่งแนวคิดธรรมาภิบาลเชิงพุทธ “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” (Buddhist Governance) นั้นปรากฏในพระไตรปิฎก อคฺคัณฺณสูตร ที่ฉนิกาย เกี่ยวกับมนุษย์ที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น เมื่อวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จึงมีการคัดเลือก “มหาชนสมมุติ” ซึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนคัดเลือกกันขึ้นมา และถ้าไม่ทำหน้าที่ประชาชนก็สามารถปลดออกได้

2. สังฆสังคมา: ต้นแบบแห่งธรรมาภิบาลเชิงพุทธ การพัฒนาหรือสร้างระบบธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้น ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือปัญหาอันเกิดจากตัวผู้นำไม่มีคุณธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า การจะเปลี่ยนผู้นำที่ไม่ดีย่อมทำได้ยาก เพราะผู้นำที่ไม่ดีเหล่านั้น ก็ย่อมพยายามที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ให้นานที่สุด ดังที่ปรากฏในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุของความล้มเหลวแห่งระบบธรรมาภิบาล

พระพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสหลักธรรม อันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมไว้ 6 ประการ อยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า สาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดี ให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็เครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้า ดังพระพุทธวจนะบทที่ว่า “สมคฺคยานํ ตโป.สุโข ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุความสุขมาให้” หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมธรรมทั้ง 6 ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา ดังพระพุทธวจนะว่า “ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม 6 ประการนี้แล ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน (อง.ฉก.ก (ไทย) 22/11/426-427)

สาราณียธรรม ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน คือ เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม พุทต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน

5. สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6. ทิฐุสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547)

วิเคราะห์ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

หลักการทางพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมสังคม ถือได้ว่าเป็นสังคมแห่งธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง หากสรุปตามกรอบหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหาร กิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ในพระพุทธศาสนา คำที่มีความหมายใกล้เคียงที่สุด ตรงที่สุด ก็คือคำว่า “วินัย” ซึ่งแปลว่า “การจัดตั้งวางระบบแบบแผน” วินัยก็คือ การจัดโครงสร้างวางระบบแบบแผนของชุมชนหรือสังคม เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยมีความเป็นอยู่และสัมพันธ์ที่ดีงาม

หลักนิติธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า สามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

2. หลักคุณธรรม ในพระไตรปิฎกมีคำสอน เช่น “เสียทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ เสียอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต แต่ให้ยอมเสียทั้งทรัพย์ อวัยวะและชีวิต เพื่อรักษาธรรมะ” พระพุทธองค์ยังได้ตรัสว่า “คนที่มีอายุร้อยปี ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม สู้คนอายุวันเดียวแต่ตั้งอยู่ในศีลธรรมไม่ได้” หลักคุณธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า ทิฐุสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

3. หลักความโปร่งใส พระพุทธจริยาอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับหลักความโปร่งใสของพระพุทธเจ้าที่ควรศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างคือ ยอมให้ผู้อยู่ในปกครองตักเตือนตรวจสอบความประพฤติของพระองค์ ว่ากล่าวตักเตือนพระองค์ ดังพุทธดำรัสว่า พระองค์เป็นพุทธะจริงหรือฟังตรวจสอบตักเตือน เพื่อจะได้รู้แน่ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะจริงหรือไม่ หลักความโปร่งใส นั้น มีความ

สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า เมตตาวจีกรรม พุทฺธตักกัน ด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

4. หลักความมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพาเทียมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม การคาดหวังความสำเร็จ จะต้องดูตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ เช่น ในคณะสงฆ์มีการกระจายอำนาจ เวลาจะบวชต้องมีการทำญัตติตถุกรรมวจา เวลาจะรับภิกษุต้องถามสงฆ์ หลักความมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

5. หลักความรับผิดชอบ ที่แท้จริงจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเมตตากรุณา และความปรารถนาที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น รวมถึงการให้การดูแล การงดเว้นจากการก้าวร้าว แทรกแซงสัตว์ และสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อความสุขและความพึงพอใจของบุคคล ครอบครัว ประเทศชาติ และชุมชน ระหว่างประเทศ กฎแห่งสำคัญคือจิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น หลักความรับผิดชอบ มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

6. หลักความคุ้มค่า สังคมสงฆ์ในพุทธศาสนา เป็นสังคมตัวอย่างของชีวิตที่พึ่งอาศัย วัตถุน้อยที่สุด ในการพัฒนาระบบพุทธธรรมาภิบาล พุทธศาสนามองเรื่องปัญญาในทุกบริบท ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะ หลักความคุ้มค่า มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ข้อที่ว่า สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

จะเห็นได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมของชาวพุทธแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดที่มาพบกัน โดยการปลูกฝังให้เกิดความรัก ความเคารพต่อกัน ซึ่งความรักความเคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้น ความสามัคคี ซึ่งเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่ายุคใด สมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น และที่สำคัญ พระพุทธเจ้า ทรงให้เริ่มที่จิตใจซึ่งเป็นเจ้าของพฤติกรรม หากมนุษย์มีความคิดอย่างถูกต้อง มีวิธีพูดถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่การงานถูกต้อง มีอาชีพถูกต้องใช้สติปัญญาถูกต้อง มีความตั้งใจถูกต้อง มนุษย์ย่อมเกิดสามัญสำนึกรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลงถึงความสงบในที่สุด ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญแห่งหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธได้อย่างแท้จริง การที่นักบริหารนำหลักพุทธธรรมาภิบาล ที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องกำกับในการ

บริหารงานทุกด้าน ย่อมเป็นการประสานความเชื่อ แนวคิดในเชิงจริยธรรมของสังคมเข้ากับการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพื่อก่อให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

พระเจ้าอโศกมหาราช ได้กล่าวว่า สาราณียธรรม 6 ประการ สะท้อนให้เห็นถึง มิติ 6 ด้านของความระลึกถึงกันด้วยความรักที่เป็น “สาราณียะ” ซึ่งประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ ขณะเดียวกันก็มีความรู้ ความเข้าใจในวิธีการแก้ปัญหา หรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องเสมอกัน (ทัญญูสามัญญตา) มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาโดยเสมอสมานกัน (สีลสามัญญตา) และมีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สาธารณโภคิ) คุณลักษณะ 7 ประการ ที่เกิดขึ้นจากสาราณียธรรม ได้แก่

1. สาราณียะ การระลึกถึงกัน โดยปกติเรามักจะระลึกถึงแต่ตัวเอง ด้วยการยึดเอาตนเป็นศูนย์กลาง หรือที่ตั้ง ถ้าเราลองระลึกถึงคนอื่น โดยเอาใจเขามาใส่ใจเราบ้าง จินตนาการว่า หากเราต้องเป็นคน ๆ นั้น ต้องมีบทบาทหน้าที่ ซึ่งถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย แบบเดียวกับคน ๆ นั้น เราจะมีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ อย่างไรบ้าง การระลึกถึงกันด้วยท่าทีที่ถูกต้อง (สาราณียะ) เช่นนี้จะจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่ความรู้รักสามัคคีตามนัยแห่งหลักสาราณียธรรม

2. ปิยะกรณะ การปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม เมื่อมีการระลึกถึงกันด้วยท่าทีที่ถูกต้อง ความเข้าใจในเงื่อนไขข้อจำกัด ที่เป็นตัวกำหนดภาวะความบีบคั้น ให้แต่ละฝ่ายมีพฤติกรรมเช่นนั้นๆ ก็จะเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติต่อกัน ด้วยความเมตตา ทั้งความเมตตาทางกาย (เมตตากายกรรม) ความเมตตาทางวาจา (เมตตาวาจากรรม) และความเมตตาทางใจ (เมตตามโนกรรม)

3. ครุกรณะ เคารพในสิทธิและเงื่อนไขข้อจำกัดของกันและกัน ความรู้สึกนึกคิดที่ประกอบด้วยพื้นฐานของความเมตตาทั้งทางกาย วาจา ใจ จะช่วยให้แต่ละฝ่ายเกิดท่าทีในการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ด้วยความเคารพในสิทธิหน้าที่ ตลอดจนเงื่อนไขข้อจำกัดของกันและกัน เพราะมีความตระหนักรู้ว่า หากเราต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัด และภาวะบีบคั้นแบบเดียวกับฝ่ายนั้น ๆ เราก็คงจะมีบทบาทของพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ เช่นนั้น ๆ เหมือนกัน

4. สังคหะ หาข้อสรุปในทิศทางที่เกื้อกูลต่อข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย ความเคารพในสิทธิ และเงื่อนไข ข้อจำกัดของกันและกัน จะนำไปสู่การปรึกษาหารือ เพื่อหาข้อยุติร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ในทิศทางที่เกื้อกูลต่อเงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย จะมีการเฉลี่ยประโยชน์ เพื่อให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุดโดยภาพรวม (สาธารณโภคิ)

5. อวิวาทะ ปล่อยวางทิฐิ ไม่ทะเลาะกัน เมื่อได้ข้อสรุปในทิศทางที่เป็นไปเพื่อความเอื้ออาทรเกื้อกูลต่อกัน ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ ของแต่ละฝ่ายแล้ว การปล่อยวางทิฐิ ความยึดมั่นถือมั่นที่เคยคิดจะเอาชนะกันให้ได้ ก็จะเป็นไปโดยง่ายขึ้น ตลอดจนจะมีความเคารพต่อมติของการประชุม และเคารพในกฎกติกาที่เกิดจากการปรึกษาหารือ ด้วยความถ้อยทีถ้อยอาศัยจนเกิดข้อยุติโดยธรรม หรือเกิดความยุติธรรม

6. สามัคคีเย สร้างความสมัครสมานสามัคคี การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการวิธีแห่งสาราณียธรรม จะนำไปสู่การสร้างความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนในสังคม เพราะเป็นกระบวนการวิธีที่ช่วยให้เกิดการอบรมกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) ที่นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อปรับทัศนคติความเห็นให้สอดคล้องประสานกันมากขึ้น มีความเข้าใจกันมากขึ้น กล่าวคือ ทัศนคติสามัคคี ชวนเดียวกัน การหันหน้าเข้าหากันมากขึ้น จะส่งผลให้เกิดแบบชีวิตของวัฒนธรรมในการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการวิธีแห่งสันติธรรม กล่าวคือ สีสสามัคคี

7. เอภิกาวะ ก้าวไปพร้อมกันอย่างเป็นเอกภาพ ผลของความรักที่คลี่คลายพัฒนาไปสู่ความรู้รักสามัคคี ตามนัยแห่งสาราณียธรรมที่กล่าวมาโดยลำดับ จะนำไปสู่ความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวกันของสังคม ซึ่งผู้คนจะอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่น มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เคารพกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน และสังคมที่ก้าวไปพร้อมกันอย่างเป็นเอกภาพเช่นนี้ จะสามารถปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างกว้างไกลไพศาล เพื่อแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของมนุษย์ ตลอดจนจะสร้างสรรค์ให้เกิดสภาพสังคมสิ่งแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาจิตใจของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ให้เกิดความเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้น

ความรู้รักสามัคคีที่ประกอบไปด้วยมิติของความรู้ มิติของความรัก และมิติของ ความสามัคคีตามนัยแห่งสาราณียธรรมนี้ จึงเป็นเรื่องที่มีคุณค่าความสำคัญอย่างยิ่ง ที่ควรช่วยกันพัฒนาให้เกิดมีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมปัจจุบัน ที่มีแนวโน้มจะเกิดความขัดแย้งรุนแรงกันมากขึ้น ๆ เพราะการแย่งชิงทรัพยากรในโลกที่เริ่มร่อยหรอลง ๆ อันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยมที่เสริมสร้างให้ผู้คนบริโภคกัน อย่างไม่รู้จักประมาณในโลกปัจจุบัน

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งประกอบด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาจริกรรม เมตตา มโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัคคี ทัศนคติสามัคคี ผลแห่งการปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดการระลึกถึงกัน เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดความไม่วิวาทบาดหมางกัน เกิดความพร้อมเพรียงสมัครสมานสามัคคีกัน และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการจะบริหารกิจการบ้านเมืองให้ประกอบพร้อมทั้งหลักธรรมาภิบาล 6 โดยมีการประยุกต์หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็จะได้ชื่อว่า มีภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

ภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสำเร็จของงาน ความรู้ความสามารถ และทักษะ ของผู้บริหารต่อการสร้างภาวะผู้นำที่ดี โดยลักษณะผู้นำจะต้องประกอบด้วย 3 ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง อีกทั้งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคล ที่มีอิทธิพลโน้มน้าวให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การและสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นขบวนการหรือขั้นตอนในการทำงานที่จัดขึ้นในสถาบัน เริ่มจากงานในหน้าที่รับผิดชอบ ร่วมกันทำให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิ

บาล 6 กล่าวคือ 1) หลักนิติธรรม เคารพและปฏิบัติตามกติกา ระเบียบแบบแผน และกฎหมาย 2) หลักคุณธรรม คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข จริยธรรมทำอะไรให้ถูกต้องครบถ้วนทุกขั้นตอน โดยการมีคุณธรรม จะช่วยยกคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น 3) หลักความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทุกเรื่องในการทำงานตามภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ 4) หลักการมีส่วนร่วม ตนเองเป็นสมาชิกของสถาบัน กิจกรรมอื่นที่มีผลต่อสถาบัน จะต้องร่วมมือกันทำ 5) หลักความรับผิดชอบต่อผลงานที่ทำเอง ทำโดยกลุ่ม ทำในนามสถาบัน ถ้าดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ถ้าผิดพลาดบกพร่องต้องช่วยกันแก้ไข และ 6) หลักความคุ้มค่า ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่สัมผัสจับต้องมองเห็นได้หรือรู้สึกคุ้มค่า

ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางการบริหารงานของภาครัฐ เพื่อพลิกฟื้นภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และพัฒนาประเทศ รวมถึงการพัฒนาคนที่ยั่งยืน ไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของชาติ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือกัน แห่งความสมานฉันท์ การประสานงานที่จริงจังของรัฐบาล สังคม เอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำสถาบัน และเครือข่ายประชาคมในยามวิกฤต และครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้สึกสามัคคีร่วมกัน เป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การศึกษาหลักธรรมาภิบาลตามแนวคิดที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” (Buddhist Governance) มีแนวคิดสำคัญ 1) ธรรมราชา : ที่มาแห่งแนวคิดธรรมาภิบาลเชิงพุทธ “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” นั้น ปรากฏในพระไตรปิฎก อคัตถุญสูตร ที่ขนิณาย เกี่ยวกับมนุษย์ที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น เมื่อวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จึงมีการคัดเลือก “มหาชนสมมุติ” ซึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนคัดเลือกกันขึ้นมา และถ้าไม่ทำหน้าที่ประชาชนก็สามารถปลดออกได้ 2) สังฆสังคม: ต้นแบบแห่งธรรมาภิบาลเชิงพุทธ การพัฒนาหรือสร้างระบบธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้น ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือปัญหาอันเกิดจากตัวผู้นำไม่มีคุณธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเห็นว่าการจะเปลี่ยนผู้นำที่ไม่ดียอมทำได้ยาก เพราะผู้นำที่ไม่ดีเหล่านั้น ก็ยอมพยายามที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ให้นานที่สุด ดังที่ปรากฏในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุของความล้มเหลวแห่งระบบธรรมาภิบาล เมื่อนำหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ มาปรับประยุกต์ให้เข้ากับหลักพุทธธรรม เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี กล่าวคือ หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน คือ เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักอยู่ร่วมกัน สามารถสรุปประเด็นที่สอดคล้องกันดังนี้

หลักนิติธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ข้อที่ว่า สามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม

หลักคุณธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ข้อที่ว่า ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน

หลักความโปร่งใส นั้น มีความสอดคล้องกับหลักสารานุกรม 6 ข้อที่ว่า เมตตาวิจิตรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกัน

หลักความมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับหลักสารานุกรม 6 ข้อที่ว่า เมตตาการุณม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

หลักความรับผิดชอบ มีความสอดคล้องกับหลักสารานุกรม 6 ข้อที่ว่า เมตตาโมโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี

หลักความคุ้มค่า มีความสอดคล้องกับหลักสารานุกรม 6 ข้อที่ว่า สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

เอกสารอ้างอิง

- จิตติมา พักเพียง. (2558). *รูปแบบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไชย ณ พล อัครศุภเศรษฐ์. (2554). *ระบบบริหารมาตรฐานพุทธ*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ณรงค์ สีนสวัสดิ์. (2521). *สังคมกับการปกครอง*. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). (2553). *การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา*. ปทุมธานี: สาขาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2547). *ธรรมานุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พิรัชย์ ศรีราม. (2557). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- หอการค้าไทย. (2564). *ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐและเอกชน*. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaichamber.org/scripts/detail.asp?nNEWSID=1219>.
- Agere, S. (2000). *Promoting Good Governance: Principles, Practices and Perspective*. London: Commonwealth Secretariat.